

Тема. Підручники, види підручників і навчальних посібників. Педагогічні вимоги до їх змісту та оформлення.

План

1. Підручники, види підручників та навчальних посібників.
2. Структура підручника.

ЛІТЕРАТУРА:

- Волкова Н.П. „Педагогіка”. – К.: ”Академія”, 2007 р.
- Фіцула М.М „Педагогіка”. – К.: „Академія”, 2005 р.
- Неля Мойсеюк «Педагогіка». – К., 2007 р.

ОПП:

Підручник, навчальний посібник.

1. Підручники, види підручників та навчальних посібників.

Підручник — це одне з головних джерел одержання учнями знань, він є важливим керівництвом і посібником для вчителя у процесі навчання. Методично правильно побудований підручник сприяє якості навчання.

Підручник — книга, що включає основи наукових знань з певної навчальної дисципліни у відповідності з цілями навчання, встановленими програмою і вимогами дидактики.

До підручника висуваються певні педагогічні і методичні вимоги.

Вимоги до підручника:

- а) науковість змісту навчального матеріалу,
- б) якість, точність, простота і доступність викладу матеріалу;
- в) чіткість формування визначень правил, законів, ідей;
- г) жива, точна і доступна мова підручника;
- г) правильний розподіл навчального матеріалу за розділами і параграфами;
- д) наявність ілюстрацій, схем, малюнків;
- е) виділення шрифтом важливого матеріалу;
- е) художнє оформлення підручника.

Педагогічні вимоги (за Т.І. Ільїною):

- повідомляти науково достовірні дані відповідно до сучасного рівня розвитку певної науки в межах, визначених програмою;
- розвивати мислення учнів, формувати основні прийоми розумової діяльності;
- забезпечувати підготовку до самостійного одержання знань у майбутньому.

У методичному плані підручник має:

- відповідати віковим особливостям учнів як за змістом, так і за використанням мовних засобів, прийомів емоційного впливу;

—мати чіткий структурний розподіл і графічне виділення висновків, найважливіших положень, ключових понять і т. ін.;

—містити достатню кількість ілюстрацій, зручно розміщених із пов'язаних з текстом;

—включати повторення, посилання на раніше вивчений матеріал з предмета (внутрішньопредметні зв'язки) чи з інших дисциплін (міжпредметні зв'язки);

—містити завдання, що стимулюють розвиток самостійності, творчого підходу до пошуку засобів і методів вирішення поставлених проблем; мати продумане методичне оформлення (рубрикації, зміст, виноски, посилання);

—мати гарне зовнішнє оформлення, чіткий шрифт, бути досить міцним тощо.

Доповненням до підручників є **навчальні посібники**:

- *хрестоматії,*
- *атласи,*
- *збірники задач і вправ,*
- *словники,*
- *довідники,*
- *книги для читання та інша література.*

Вони розширюють матеріал підручників, допомагають у його засвоєнні. До навчальних посібників висуваються ті ж вимоги, що й до підручників.

Навчальні посібники широко застосовуються під час проведення додаткових, індивідуальних і факультативних занять, мають важливе значення в самостійній роботі учнів. Від умілого використання навчальних посібників значною мірою залежить успіх навчання.

Навчальний посібник — книга, в якій матеріал розширює границі підручника, містить додаткові, найновіші і довідкові відомості.

Роль підручника і навчального посібника: сприяють:

- а) формуванню уміння самостійної пізнавальної діяльності;
- б) виробленню навичок самоконтролю;
- в) формуванню світогляду учнів;
- г) керівництву пізнавальною діяльністю учнів;
- г) є путівником для вчителя.

2. Структура підручника.

1. Тексти: основний, додатковий, пояснювальний.

2. Позатекстові компоненти:

- а) апарат організації засвоєння; запитання і завдання; інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки розв'язання задач, прикладів); таблиці; надписи-пояснення до ілюстративного матеріалу; вправи;
- б) ілюстративний матеріал (фотографії, малюнки, плани, картки, креслення і ін.);
- в) апарат, орієнтування (вступ, зміст, бібліографія).

За характером відображення дійсності тексти можуть бути **емпіричні** й **теоретичні**. Тексти емпіричного характеру відображають факти, явища, події,

містять вправи, правила. Тексти теоретичного характеру містять закономірності, методологічні знання. Більшість шкільних підручників має тексти обох типів.

За провідним методом викладу матеріалу **тексти можуть бути:**

- **репродуктивні,**
- **проблемні,**
- **програмовані,**
- **комплексні.**

Репродуктивні тексти високоінформативні, структурні, зрозумілі учням, відповідають завданням пояснювально-ілюстративного навчання. **Проблемний** текст подається у вигляді проблемного монологу, в якому з метою створення проблемних ситуацій висуваються суперечності, розв'язується проблема, аргументується логіка руху думки. У **програмованому** підручнику зміст подається частинами, а засвоєння кожного "кроку" інформації перевіряється контрольними запитаннями. **Комплексний** текст містить певні дози інформації, необхідні учням для розуміння проблеми, а проблема визначається за логікою проблемного навчання.

Текст підручника може мати аналітичний або синтетичний характер. Він може бути побудований дедуктивним або індуктивним способом.

У підручниках, крім основних, є **додаткові** тексти, мета яких — розширити, поглибити знання учнів з важливих компонентів змісту навчального матеріалу (документи, історичні довідки і т. п.).

Всі питання і завдання підручників, за ступенем пізнавальної самостійності учнів можна поділити на дві групи: **репродуктивні і продуктивні.**

Репродуктивні — це такі питання і завдання, які вимагають від учнів відтворення знань без істотних змін.

Продуктивні питання і завдання передбачають трансформацію знань, істотні зміни в структурі засвоєння знань або пошук нових знань.

Ілюстрація — зображення, яке реалізує науковий педагогічний принцип підручника специфічними засобами наочності.

За цільовим призначенням ілюстрації шкільних підручників можна розділити на три групи:

- а) розкривають основний зміст певних елементів програми (провідні ілюстрації);
- б) рівнозначні тексту;
- в) що доповнюють текст, є об'єктом для запитань, завдань.

Якість навчання значною мірою залежить від уміння учнів самостійно працювати з навчальною літературою, від сформованості у них відповідних навичок.

Зміст навчального матеріалу в підручнику може формуватися за такими принципами:

а) **генетичний** — навчальний зміст розміщено у такій послідовності, в якій він формувався історично;

б) **логічний** — викладення змісту навчального матеріалу в процесі сучасної логічної структури відповідної науки;

в) **психологічний** — виклад матеріалу з врахуванням пізнавальних можливостей учнів. При підготовці підручника ці принципи взаємно переплітаються.

Принципи підбору змісту підручника:

- а) науковість;
- б) всебічність;
- в) зв'язок з життям;
- г) системність і взаємозв'язок з іншими предметами;
- г) доступність навчального матеріалу.

Учитель і підручник.

У процесі навчання учитель орієнтується на підручник, бо він:

- а) конкретизує навчальну програму;
- б) показує, який зміст має бути вкладено до відповідних програмних тем;
- в) показує, як потрібно трактувати ті чи інші питання програми та орієнтує учнів у методиці роботи;
- г) потрібен для підготовки домашнього завдання учнів, під час повторення і будь-якої іншої необхідності.

У роботі з підручником необхідно:

- а) доповнювати матеріал додатковою інформацією, бо його зміст надто конспективний і знання учнів тільки з нього будуть надто обмежені;
- б) не забувати про використання на уроці, крім підручника, місцевого, краєзнавчого матеріалу, якого в підручниках немає;
- в) передбачати ті утруднення, які можуть мати місце при використанні підручника окремими учнями;
- г) інколи міняти порядок чи методику викладання матеріалу, виходячи з інтересів учнів;
- г) не розглядати підручник, як щось абсолютно досконале в усіх відношеннях по змісту, нерідко змінювати його.